

İSTANBUL
SANAT BAYRAMI
ART FESTIVAL

2000 YILINA DOĞRU
SANATLAR
SEMPOZYUMU

THE SYMPOSIUM OF
ARTS TOWARDS THE
YEAR OF 2000

2000 YILINA DOĞRU ÇEVRE, GELECEK İÇİN BİR ÇEVRESELÇİ
DÜŞÜN GEREKLİLİĞİ

Mehmet ÇUBUK, Haydar KARABEY, Otker SEYMEN

D.G.S. Akademisi Y. Mimarlık Bölümü
Şehircilik Kürsüsü İSTANBUL

İSTANBUL DEVLET GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ

24-28 EKİM 1977 İSTANBUL

ab330
ab323

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. ab330

SINIFLAMA NO.

ab323

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

ÇUBUK M. KARABEY H. SEYMEN O.

2000 YILINA DOĞRU ÇEVRE GELECEK İÇİN BİR ÇEVRESELÇİ DÜŞÜN GEREKLİLİĞİ

-GİRİŞ

Sempozyumun çağırısında belirlendiği gibi 2000 yılı geleceği simgeliyor. Bu bakımdan belirli bir zaman hedefi söz konusu olmaksızın bildiride, çevre olgusu - tanımı - evrimi ele alınarak- çevrenin geleceği ya da gelecekteki şansı üzerinde düşünceler geliştirilmeye çalışılıyor.

Ele alınan şekliyle ÇEVRE, fütüroloji ve kurgu bilme dayalı varsayımlardan oluşan bir yaklaşımdan öte, çevre-insan, çevre-toplum ve çevre-beşeri eylemlerin ilişkileri ve karşılıklı etkileşimleri içinde inceleniyor. "Geleceğin çevresi" adlı bir tablo çizmekten kaçınılarak beşeri eylemlerde gelecek için, BİR ÇEVRESELÇİ DÜŞÜN şeklinin yaratılması gerekliliği vurgulanıyor.

1- ÇEVRE OLGUSU-ÇEVRE DOZENLEME VE ÇEVRENİN EVRİMİ ÜZERİNE

Son zamanlarda dünyamızda "ÇEVRE" konusunda bir hayli araştırma yapılmış ve bunlar ÇEVRE BİLİMLERİ'nin doğmasına temel oluşturmuşlardır. Endüstri çağının kaçınılmaz sonuçlarının ortaya koyduğu "ÇEVRE KIRLENMESİ" olayının, asıl sorun gibi ele alınma yanlılığı içinde de olsa, kısa zamanda ÇEVRE'NİN geniş kapsamlı tanımına ve bununla ilgili gerçek ve önemli sorunlara yaklaşıldığı söylenebilir.

Ne var ki, insanloğlunun yaşam çerçevesini eleştirmeye başladığı andan beri de ÇEVRE, sorunlarıyla vardır, bu sorunlar giderek toplumun ortak bilinçlenmesiyle anlam kazanmışlardır. Günümüzde çevre sorunlarının karmaşıklığı, gelecek için bir düşün şeklinin ve bazı kavramların yaratılmasını gerekli kılacak kadar artmış, buna koşut bir ÇEVRE KAVRAMI'da oluşmuş, çevreyi kullanan İNSAN ile arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyen yeni bilim dalları, çalışma alanları gelişmiştir. Örneğin, Ekoloji bu ilişkiler bütünü anlatan bir bilim dalıdır ve çevre kavramı ile ekolojik kavram birbirine bağlıdır. Bu bakımdan, ÇEVRE OLGUSU, çevre ve insan ilişkisinden, bu ilişkinin sorunlarından ve bu sorunların tarihsel boyutundan soyutlanarak ele alınmamalıdır. Eğer böyle bir soyutlama yapılırsa, toplumsal içeriğin dışı vurumu olan çevrenin evrimi, biçimsel bir yaklaşım içinde özden, üretim ilişkilerinden yalıtılarak ele alınmış olur.

Asıl sorun, çevre ve insanın ilişkisinin üretim ilişkileri perspektifi içinde karşılıklı çelişkileri ve ilişkileriyle incelenmesidir. Politik, düşünsel, dinsel, bilimsel, sanatsal gelişmeler hep ekonomik gelişme temelinde dayanıyorsa da, tüm bu öğelerin karşı olarak ekonomik temeli de etkilediği bir gerçektir. Ekonomik durum tek başına etkin bir "ilk neden" değildir. Planlama ve çevre düzenleme birer üst yapı kurumu olarak (sosyo ekonomik kökeni "dış mekanik güç" olarak etkileyebilecek) bir "ÇEVRE-BİLİMLERİ" bütününde toplanmayı gerektiriyor. Çevre düzenleme de, insanı etkileyen ve biribirinden tümüyle ayrılmış gibi görünen ÇEVRE BİLİMLERİNİ birleştirerek, bunların kullanım ve tasarlamadaki etkilerini ortaya koymak amacını güden bir yöneliş oluyor.

Elbette ÇEVRE OLGUSU'ndan kaynaklanan ve gelişen bu ÇEVRE DOZENLEME, yalnızca biçimsel bir ele alış olmamalıdır. "Gerek sanat gerekse bilim olsun, tüm beşeri faaliyetlerin çözümlemeye çalıştıkları sorunlar; nasıl ki yaşayış düzenine, dünya görüşüne, üretim biçimine, teknoloji ve bilgi düzeyine

ve bütün bunların devinimlerine ve bu devinimlerin zaman-mekân içindeki sürekliliklerine ilişkin sorunlar oluyorsa ve meydana gelen tüm beşerî yapıtlar, biçimle ilgili teknik sorunların dışında ana sorunları cevaplandırmak için ortaya çıkıyorsa; İşte bir çevre düzenleme faaliyeti de, sorunlara böylesi bir yalaşımı gerektiriyor. Bunun içindir ki, 20. y. yılın son çeyreğinde tüm uzmanlık dallarındaki eğitim ve gelişmelere kosut olarak ortaya çıkan bu olgunun (ÇEVRE OLGUSU), insana dönük bütün bilim dallarında, çalışma alanlarında ele alınması ve bu disiplinler içinde eğitim konusu olarak okutulması, öğretilmesi de artık bir zorunluk gibi görünüyor. (2)

Çevrenin Evrimi

Çevrenin baş döndürücü evriminin kaynağı ve ana verileri DOĞA VE İNSANDIR. Doğa, yerkürenin sınırlı alanı üzerinde hızla değişen sınırlanmış ve tüketilen sınırlı kaynaklar bütünüdür. İnsan kendini ve çevresini üretmek ve yeniden üretmek amacıyla bu kaynakları kullanır, tüketir. Aslında tüketilen doğa, dünya olduğundan beri var olduğu halde, tüketen insanlar-genel olarak da canlılar - doğa olayları sonucu oluşmuşlar, doğanın bir parçası olmuşlardır.

Her ne kadar doğa, sürekli değişerek otodinamik bir süreç içinde bazı ilkelere bağlı hareket eder ve bu devingen yapının ilkeleri insanlar tarafından değiştirilemez ise de (3) doğanın bozulması yok edilmesi hakkında aynı şey söylenemez. Kaldığı bugün, doğanın diyalektiği (eytişimi) ve içinde bulunduğu gelişim süreci de tam ve yeterli olarak kavranmış değildir. İnsan ve toplumsal eylem mekanik bir güç olarak bu otodinamik devinim içinde, belirleyici ve yön verici biçimde gelişim sürecine katılırlar. (4)

Doğa, evrim süreci içinde yetişilmez biçimde değişirken, kökeninde çevre bütününe bir alt sistemini oluşturan alt yapı kurumlarının üretim-tüketim mekanizmasının etkisi olduğunu kabul etmek gerekir, öte yandan değişimde en etkin rolü kuşkusuz demografik niceliksel yönü ile içinde bulunduğu toplumsal sistemde insan etmeni oynar: 2000 yıl önce yeryüzünde 200 milyon insan varken, bugün bu sayı 4 milyara çıkmıştır, yakın gelecekte de 6-7 milyar olacağı hesaplanmaktadır. Oysa yeryüzü, alan olarak 2000 yıl önce de bugünkünün aynıydı. Bu bakımdan çevre olgusu içinde BÜYÜME, ya da GELİŞME tartışmasının özellikli bir yer tutması gerekir ve anlam olarak da BÜYÜME sözcüğünün, yaşam biçimi ile ilişkili olarak kullanılması zorunludur. Sadece nicel büyümeye dayalı kavramların ve uygulamaların anlamını yitirdiği günümüzde, böylece nitel içerikle bağdaşan ve yaşam çevresinin İNSAN VE TOPLUMA yabancılaşmadan düzenlenmesi gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Bir başka şekilde evrim süreci içinde çevrenin değişiminin; dünyada son çeyrek yüzyılda enerji, teknoloji politika ve ekonomi krizlerinin yarattığı bir UYGARLIK KRİZİNİN de doğurucusu olduğu savunulabilir. Bu değişimi, etkin güçlerin çevreyi şekillendirmesi olarak da kabul edebiliriz. Bu güçlerin dengeleşmesinin ideal bir çevre oluşturmaya yardımcı olup olamayacağı bir sorundur. Herşeye rağmen öyle bir çevrenin oluşumunda bilim ve tekniğe düşen görevler vardır. Ancak çevrenin tüm dünya için ideal bir dengeye kavuşmasında evrensel bir düzen kavramı, günümüz güçler sisteminde varılması ütopyik bir nokta olarak kapalı gözükmektedir.

İnsana güven, huzur ve refah sağlamak zorunluluğunda olan "bilim ve teknik" günümüzde kullanılış biçimleriyle ancak ölçsüzlük, kirlenme ve savurganlık sağlamaktadır. Bunun ise çevrenin evrim süreci içinde, çevre-insan ilişkilerinde ve beşerî eylemlerde bir çevreselci yaklaşım eksikliğinin sonucu olduğu söylenebilir, bunun beşerî eylemlerde bir gereklilik olduğu sonucuna varmak da yanlış olmaz.

Bu açıklamalar, insanoğlunun gelecekteki yaşam biçiminin nasıl olacağını saptanması gereğini ve bu hedef etrafında güç birliğinin sağlanmasını bir sorun olarak belirlemektedir. Temelde bu sorun, yarının insana

nı ile toplumunun gerçek ve yeni bir tanımını gerektirmektedir. Dünyada bugün bunu tanımlamış birkaç ülke sayılabilirse de, ülkemizde de olduğu gibi birçoğunda bu henüz araştırılmamış, ortaya konmamıştır.

Böylece, ÇEVRE OLGUSU, ÇEVRE DÜZENLEME ve ÇEVRENİN EVRİM SÖRECİ üzerine açıklamalar yaptık, ama henüz çevreyi tanımlamadık. Bu bakımdan aşağıdaki satırlarda çevre tanımını bir sistem yaklaşımı içinde ele almaya çalışacağız.

2-BİR SİSTEM YAKLAŞIMI İÇİNDE ÇEVRE 2.1-ÇEVRE TANIMI

Çevreyi bir sistem yaklaşımı içinde ele almadan, değişik yaklaşımların getirdiği, yapılmış bazı tanımları kaydedelim. Bu tanımlara göre;

x-Çevre; dış etkenlerin tümü ya da zaman-mekân koordinatları içinde organizmanın yer aldığı ilişkiler ve ortamlar bütünüdür. (5)

x-Çevre; kişiyi etkileyen, şekillenmesini ve yaşamını belirleyen iklimsel, biyotik ve toplumsal etmenlerin tümüdür. (6)

x-Çevre; organizmayı kapsayan canlı, cansız durum ve etkenlerin karışımıdır. (7)

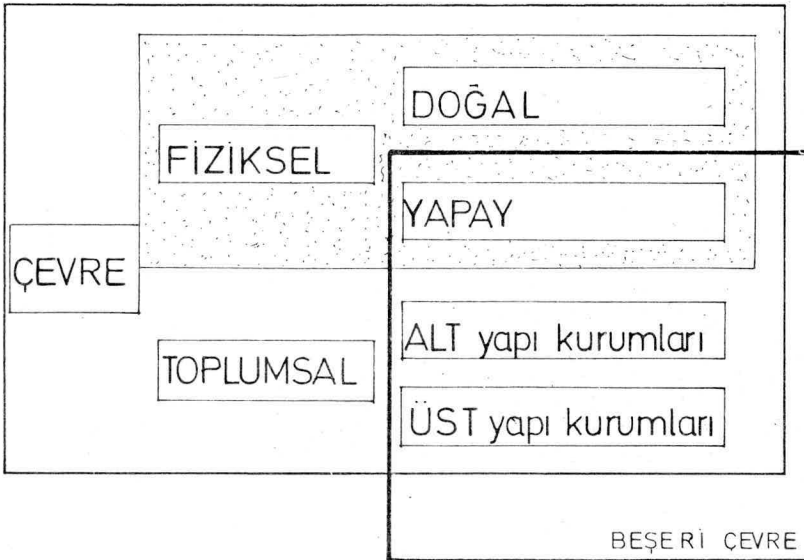
x-Çevre; kişiyi etkileyen dış koşul ve durumların toplamıdır. Kişi çevre denen bu ortamda devamlı bir madde-enerji alış verişinde içindedir. (8)

x-Çevre; aslında ekolojik anlamda bir sözcük olarak kullanılmakla birlikte yaşam ortamımızın bir ilişkiler sistemidir. (9)

x-Çevre; bir anlamda teknik ve coğrafik, moral ve fizik, kültürel ve tarihi, beşeri ortam öğelerinin bütünüdür. (10)

x-Çevre; tanımlanıp bitmiş şeylerin, parçaların bir bileşimi olarak değil görünüşte kalımlı parçaların kesintisiz var oluş ve göçüp gidis değişiminden geçtikleri bir süreçler bileşimidir. (11)

Böylece görülmektedir ki, (ÇEVRE) aslında en geniş anlamı içinde tüm sistemlerin diyalektik (eytişimsel) bir ilişki içinde bulunduğu sistemler ve süreçler bütünüdür. Bu bütün, insan ve toplumun tüm çevresel ilişkilerini çözümleyecek iki ana bölüme, ya da alt sistemde ele alınır. (12)

2.2- ÇEVRE VE ÇEŞİTLİ SİSTEM YAKLAŞIMLARI

Doğada sistemliliğin varlığını, ya da sistemin düşüncemize yardımcı nasıl bir ilişki strüktürü olduğunu incelemek daha çok felsefi tartışma alanına girer. Sistem kurmak gereksinimi, doğayı ve insan ilişkilerini daha iyi kavramakla birlikte ortaya çıkmıştır.

Yapılan araştırmalara göre (13) kuramı belirlenen üç ana sistem yaklaşımı içinde (çevreyi) ele almak ve incelemek mümkündür.

1 ci Sistem yaklaşımı "Parça, Bütün Kuramı" ve Çevre:
Her parça bir sistemin ögesidir, bu sistem de daha üst düzeydeki bir başka sistemin ögesidir. Burada her sistemin bir parça olduğu düşünülürse, sistemin geri kalan kısmı çevredir. Bir (parça sistem) içinde bulunduğu (bütün sistemle) etkileşim içindedir. Çevre, bu etkilerin analiz etmeğe değer (parça sistemi) dışındaki (bütün sistem) içinde bir kısımdır. Böylece çevre, önemli varsayılan etkinin derecesine bağlı göreceli bir kavramdır.

2 nci Sistem yaklaşımı-Sibernetik ve çevre:
Bu sistem yaklaşımı içinde çevre; "girdi" ve "çıkıtlar" ile tanımlanır. Dolayısıyla bu sistemde çevre eylemsel olarak iki veriye indirgenmiştir.

3 üncü Sistem yaklaşımı -Diyalektik (Eytışimsel) yaklaşım ve çevre:
Burada önemli olan, sistemin bütünlüğünün nedeni olan sistemle, çevresi arasındaki çelişkinin tanımlanmasıdır. Çevre, sistem dışında bu çelişkiyi tam olarak tanımlamaya olanak veren süreçlerin tümüdür. Bir sistemdeki değişmelerin kavranması dış ve iç dinamiğinin karşılıklı etkilerinin kavranmasıdır. Böylece Çevre, değişken olarak tanımlanan dinamik bir kavramdır.

Bu üç yaklaşımda ÇEVRE'nin pratik nedenlerle bir sisteme bağlı olarak tanımlanan göreceli, geniş kapsamlı, indirgenmiş bir kavram olduğu ortaya çıkar.

3-ÇEVRE-INSAN-TOPLUM İLİŞKİLERİ

İnsanların yerküredeki etkileri yarım milyon yıllık bir zaman dilimi içinde incelenirse, insanın bu zamanın onda dokuzunu doğanın kör güçlerine karşı bir varoluş uğraşısı ile geçirdiği görülür. Bu da kuşkusuz fiziki çevrede olmuştur.

Son on bin yıllık süre ise, dünyada insanların varoluşlarının ellide biri kadar bir zamanı kapsar. Bu da uygarlığın olduğu devre olarak belirlenir. Toplumsal ve ekonomik çevrenin oluşması da insan türünün dünya üzerinde yayılmaları, aralarında bir iş bölümünün oluşması, enerjiyi kullanmaya başlamaları, kentsel strüktürler kurmaları ile başlar. Doğal ve beşeri çevredeki değişim ve gelişim süreci içinde insanların fiziki çevreye sahip çıkmaları ve korumak istemeleri düşüncesi ve eylemi ise daha sonraları ortaya çıkmış bir olaydır.

Sosyal evrim içinde 10.000 yıl önce, insanların bulunabilen (2000 nüfuslu) ilk büyük kenti kurduklarını biliyoruz. (4) Bu, günümüzde karmaşık yapıya ulaşmış kentsel çevrenin (ya da yapay çevrenin) bir başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Zamanla kültürlerin gelişmesi ile de insanların dünyaya müdahale etmeleri korku verici ve düşündürücü bir ölçek kazanmıştır. İş bölümünün daha üst düzeyde karmaşıklaşması, teknolojik ilerleme, değişik enerji kaynaklarından yararlanma ve endüstri çağı, insanları çevrelerini sorumsuzca bozmaya itmiştir. Sanayi devrimi, bir yandan toplu üretimi gerçekleştirmiş, öte yandan çevre sorunlarını arttırmış, karmaşık ve çözülmez hale getirmiştir. Böylece tıpkı doğa gibi bu kez insanlar da, bu gelişmeden zarar görmeye başlamışlardır. Burada teknolojik gelişmenin insan mutluluğu ve rahatı için getirdiklerini yadsımadan gelişmenin doğurduğu kötü sonuçları kaydetmek gerekir.

Birinci Sanayi Devrimi insan emeğinin işlevini genişletmiş ve insanı kendi yarattığı alet ve makinaların kullanılması ile de aşırı tüketim toplumunu oluşturmuştur. İkinci Sanayi Devrimi ise insanın insanla, insanın madde ile ve insanın doğa ile karşılıklı ilişkisini değiştirmiş, başka şekle dönüştürmüştür. (15)

İnsan ya da toplumda olan değişimleri kavrayabilmek için, insan ya da toplumun çevresel dinamik ve iç dinamiğinin karşılıklı ilişkilerini bir bütün halinde kavramak gerekir. Bu olgusunun tartışılması ise (Bilgi, haber) kuramı ve "Haberleşme" tartışmaları ile başlamıştır.

Çevre-insan ilişkilerinde en önemli hususlardan biri kuşkusuz çevre- algılama, bilgilenme, bilinçlenmedir ki, bu süreç çevreden gelen haber uyarılarını alıp işlemekle gelişir, insan davranışlarını, belirleyici olur.

Toplumların kültürel var olmaları da, tıpkı kişilerin kültürel ve bireysel varoluşlarındaki gibi üretim ilişkileri içinde algılamaya dayanır.

Bu ilişkilerde belirleyici mekanik güç olan (kişisel ve toplumsal) beşeri eylemler ise fikirler doğrultusunda oluşur. İnsan, algılama - bilgilenme - çözümlenme - soyutlama - yorumlama ve yaratma süreciyle bilgiyi fikre, fikri eyleme dönüştürür. İnsan, tarihi gelişim sürecinin kökenindeki oto dinamik güce - yani maddesel, energetik ilişkilere ve dönüşümlere - mekanik bir etkiyle katılır ve itici güç olarak gelişime yön verir. (16) Ancak çevrenin özde, evrimi doğal ve toplumsal otodinamizm ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden kaynaklanır. Dolayısıyla geçmiş, dış dünyayı çeşitli yönlere çeken çok sayıda bilinçli etkinin bir bileşkesidir. Geçmişin ve geleceğin belirleyici kökeni, yaşam ilişkilerinin üretimi ve yeniden üretimidir.

Sonuçta, bu süreci şemalaştırmak gerekirse:

(Ekonomik yapı → toplumsal yapı → politik yapı → ideolojik yapı) olarak alt yapıdan üst yapıya doğru sıralandığı görülür. Bunu tek yönlü dar bir akım olarak nitelenecek yanlış olur (17). Bazı hallerde dönüşüme uğraticı güç ideolojik yapıdan da gelebilir. Sanat ve sanatın işlevi burada daha belirginlik kazanır.

Toplumsal ilişkiler ve toplumsal bilinç birbirlerinden özgül süre durumları ile ayırılabilir. İnsanların sosyal faaliyetlerinin olduğu bir alanı vardır. Bu alanda insanların davranışlarında değişikliğe yol açan dış uyarıcılar, durmadan araya karıştıkları için alışkanlıklar ve rutinler çok uzun ömürlü olmazlar. Bu alan üretim sürecidir. Yani insanın doğa üzerindeki etkisi ve buna karşılık da doğanın insan üzerindeki etkisidir. (18) Bu etkilenme de işin sosyal sürecinde olur. Karşılıklı etkilenmenin karakterinden ötürü etkilenmede hakim olan, üretim aletlerinin dağılımı ile bunları kullanan insanların deneyim ve yetenekleridir.

Sosyal iş sürecinde insan kendini çevreleyen doğayı değiştirir. Kendisine işinin ürününden oluşan (evler, kentler, köyler, atölyeler, fabrikalar, ulaşım araçları vb.) yeni bir maddesel ortam yaratır. Bu yeni maddesel ortama "YAPAY ALAN" (19) ya da (toplumun maddesel tarihsel katılımı) denir (20).

Yeni maddesel çevre, üretimin sonraki sürecinde bir davranış değişikliğini dürtükleyen UYARICI olur. Yeni ya da daha yeni işaretler ortaya çıkar, yeni iş nesnelere yararlanma olanağı belirir, deneyimler artar. Bu da yeni YAPAY ALANDA bir değişiklik meydana gelmesine yol açar. Bu ise, yeni bir davranış değişikliğini dürtükleyen yeni bir uyarıcının ortaya çıkması demektir. Bu böyle sürer gider. (21)

İnsan gittikçe daha karmaşık bir YAPAY ALANDA kendi kendini çevreler ve insan bu yolla doğa üzerindeki egemenliğini geliştirmiş ve genişletmiş

olur. Her yeni davranış, insanların davranışlarından durmadan yeni değişiklikleri dürtükler, yeni dış uyarılar yaratır ve sosyal üretim güçlerinde sürekli bir gelişim olur.

Daha önce sözünü ettiğimiz gibi çevre ve insan arasındaki ilişkilerde algılama, bilgilenme çok temel konulardır. İnsanın algılama, bilgilenme, bilinçlenme ve yaratıcılığa geçmesi ÇEVRE-İNSAN ilişkileri sırasında türlü dönüşümlere uğrayan maddesel bir süreçtir. Bu süreç pozitif (Kimya-Fizik-Biyoloji-Genetik-Tıp-Ekonomi-Sosyoloji-Psikoloji-Ekonomi Politik -Sibernetik ve Matematik) bilim dallarının inceleme konusu içine girmiştir ve bu bilim dalları tarafından incelenmektedir. (22)

Algılama, en üst düzeydeki bilinçlenme, bilgi üretme ve duygu geliştirme, bir yerde sanat ürünü ortaya koyma eylemlerinin temel taşı ve insanın çevresi ile olan temel ilişkisinin bir ana sonucu olarak gelişmiştir. (23)

Öğrenme ise, insanın çevresi ile karşılıklı ilişkisi sonucu belli davranış biçimleri elde etmesi veya edinilmiş her hangi bir davranışta bir değişikliğin meydana gelmesidir. Kişiler belli bir süre yaşadıkları sonra çevre ile ilişkileri sonucu bir bilgi birikimine sahip olurlar. İlişkileri ve deneyimleri arttıkça edindikleri bilgi birikimleri strüktürleşmeye ve kavramlar oluşmaya başlar.

İnsana mutluluk getirecek çevrenin oluşturulmasında algılamanın önemli payı olacaktır. Çünkü araştırmalar ortaya koymuştur ki algılama süreci erken yaşlarda aşamalar gösterirse, kişi çevresine karşı daha duyarlı olur. Çünkü iyi planlanmış ve iyi inşa edilmiş bir çevre, içinde yaşayan bütün bireylerin eğitilmiş yaratıcı güçleri ve tasarımları ile gerçekleşebilir. (24)

Büyük yapısal bütünlükler insan kişiliğini oluşturucu, eğitici uyarılar, tenbihler gönderirler ve bu bireyleri de kolektif olarak bütün bir topluma aynı etkiyi yaparlar.

4- ÇEVRE-BEŞERİ EYLEMLER İLİŞKİSİ

4-1 PLANLAMA VE ÇEVRESELÇİ BİR PLANLAMA

Beşeri eylemler insanın; toplumun gereksinmelerine yönelmiş, maddesel ve moral ürünler veren, onların yaşamlarını, çevresel ilişkilerini anlamlandıran düzenleyen örgütlü-örgütsüz etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir.

Çok çeşitli olan bu etkinlikleri burada sınıflamak, sınırlamak istemiyoruz. Bu çeşitlik içinde, toplumsal ilişkileri ve kökeninde yatan üretim ilişkilerini iki ayrı düzeyde (ancak ideolojik içerikli olarak) merkezi ya da özgür kaynaklardan yönetilen, yayın yapan yönlendirici, önemli kurumlardan örneğin plânlama ve sanattan söz edebiliriz.

Plânlama ideolojik içerikli, politik seçimler sonunda saptadığı hedefe dönük düzenleme eylemleridir. sanat ise, ülkesel bir sanat politikası gibi merkezi, ya da özgür (yani örgütlü-örgütsüz bireysel etkinlikleri) olan ve bazı hallerde ideolojik içerikli de olabilen bir aracı ifade ediyor. Burada her iki halde de amaç, çevresel ilişkilerin (yani yaşamın) anlamlandırılması, düzenlenmesi, üretilmesi oluyor.

İdeoloji tek tek bireyleri, ileri aşamada ise sınıfları ve toplum kesimlerinin ortak düşünce ve davranışlarını, dolayısıyla ÇEVRE'nin tarihsel oluşumunu koşullandırabilir. Özellikle eylem ile sonuçlanan duyma-eylem sürecini anımsarsak, sanatın bir haber olarak insan-çevre arasındaki alış verişte önemli bir etken olduğunu görürüz. Bu haliyle yaşamın ayrılmaz ve belirleyici bir parçası ve ideolojik açıdan da çevresel bir iletişim aracı olarak haber uyarısı gibi sanatı tanımlayabiliriz. (25).

Aslında ÇEVRE ve beşeri eylemlerin incelenmesi, sonuç olarak bizi beşeri eylemlerin geçtiği KENTSEL ÇEVRE'ye götürmektedir. Çevre sorunları ve kentsel çevre sorunları arasında kuvvetli bağlar bulunmaktadır. Bunun için her türlü çevre politikasının "KENTSEL ÖZELLİKLİ" olduğu kaydedilebilir. Bu politikanın başlıca aracı da mekânsal plânlamadır. Genelde Plânlama; teknolojik, demografik, ekonomik öngörüler ve çağdaş olayların yorumu üzerine oturur. Fiziki plan dediğimiz mekansallaşmış (4 boyutlu) planlama da belirli hedeflerin uygulama aracıdır. Bu planlamanın çeşitli aşamalarının da toplumun yaşama şeklinin, ekonomik, demografik, teknolojik öngörülere dayanması gerekir ve bu çağdaş olayların üzerine kurulmalıdır. Yeni gelişmeler dikkate alınarak, yeni durumlar için bunlara uygun yaşam çevresinin oluşturulması gerekir ki, bu bizi bir çevreselci plânlama kavramına götürmektedir (26).

Çevreselci plânlamanın ortaya koyduğu dört ana ilkeyi de şöyle belirleyebiliriz:

1-Gerçekçi ve geniş kapsamlı bir görüşe (yani olayları çevresi ile birlikte ele alma görüşüne) sahip olmak; Çeşitli öğeleri gözönüne alacak etkinlikler arası bir yaklaşım getirmek,

2-Yaşam çerçevemiz üzerinde yapılacak tüm önlemlerin getireceği fizik ve toplumsal değişimleri ortaya koyabilmek için uzun vadeli sonuçları dikkate almak,

3-Beşeri gereksinmelere uygun hedefler saptamak ve tanımlamak; İNSANIN bilimsel bir tanımını ve alınacak tüm kararlara kullanıcının gerçek katılımını; dolayısıyla geleceği belirleyecek olan toplumsal değişimler üzerinde bir yeni düşünce geliştirilmesini zorunlu kılmak,

4-Ekonomiyi toplumsal hedefleri gerçekleştirecek şekilde düzenlemektir. Dört maddede toplanan bu düşünceler bizi, bir çevre sorunları bütününe götürmektedir. Bu fikirlerin sonuçlanması, çok sayıda araştırma ve incelemeyi gerektirir. Ama ilk aşamada önemli olan, bu sonuçlara vardırıcaak düşünce şeklinin yerleştirilmesidir.

4-2 ÇEVRE VE SANAT İLİŞKİSİ

"Gelecekte makinalar, insanları yapabileceği bütün işlerden kurtarabilecek ve bu işler insan emeği ile bağdaşmayan işler olacaktır." (27)

Gelecekte çalışma saatleri azalacak, çalışma dışı zaman tasarrufu büyük olacaktır. Artık kalan zamanın, kişilerin boş zamanlarını değerlendirme-leri için yeni toplumsal değerler oluşturacağı kesindir.

Mademki sanat, gerçekliğin bir biçime girip "Sanat Yapıtı" olarak ortaya çıktığı tamamen bilinçli bir eylemdir, acaba yarının insanları boş zamanlarında bu gerçekçiliğin peşinde olmayacak mıdır ?

Günümüzde artık, gelecek için yeni bir uygarlıktan söz ediliyor. Bu, tersiyer uygarlık ya da üçüncü sektör uygarlığıdır. Bir bakıma boş zamanları değerlendirme uygarlığı olarak tanımlanabilir. Çünkü asrın başında 78 saat olan, bu gün ise 48 saatin altına düşen haftalık çalışma süresinin, yakında belki 35 saatin de altına düşeceği öne sürülmektedir. İşte kişinin zamandan tasarrufunu değerlendirmesinde, toplumun yeni değerler kazanması, yaşam biçiminin değişmesi umulmalıdır. (28)

İnsan ve toplumun gelecekte yeni değerlere kavuşmuş olacakları düşünülürse yarının toplumunun sanatla daha iç içe olacağı savunulamaz mı?

Fikirlerin tüm ussal üst yapıları, düşünce ve bilim aracılığı ile ortaya konabilir. Ussal olmayan, ancak gene de insanın ve toplumun üzerinde

değişmez ve evrensel etkileri olan daha derin duygular vardır ki bunlar ancak Sanat aracıyla verilebilir (29). Grubumuz üyelerinin formasyonlarına bağlı olarak incelediğimiz çevrenin sanatla ilişkisi üzerinde son olarak söylemek istediğimiz bir husus vardır. Kaydetmiştik ki; beşeri eylemler yaşamımızın çevresel ilişkilerinin anlamlandırılması, düzenlenmesi ve üretilmesidir. İşte planlama ve bir beşeri eylem olarak sanat, değişik açılardan çelişerek ya da birleşerek bu ilişkilerin üretilmesi uğraşısıdır.

Burada sanatın özgün içeriğini yadsımıyoruz. Tarihsel gelişim sürecinde elbette toplumların yapısal evrimine bağlı olarak bazen geri dönüşler ve içgüdüsel sıçramalar ve özgün yaratılarla, ilkel,idealist devrimçi ve işlevsel dönemlerin bir birini izlediği, birbirine dönüştüğünü görüyoruz. Böylece ancak, giderek güzel sanat, uygulamalı sanat ayrımının ortadan kalktığını gözleyebiliyoruz (30).

Sanatın salt içeriksel evriminin tartışmasını onun felsefesini yapanlara bırakarak, burada onun bir çevresel öge oluşundan, birey ve toplum ile çevresi arasındaki nesnel-öznel, ya da işlevsel iletişimsel ilişkilerde önemli bir uyarı-haber aracı olduğunu anımsatmak istiyoruz. Bu özelliği göz önüne alarak onun giderek daha ağır yükümlülükler üstlenen, daha yaygın bir işlevi olacağı vurgulanmalıdır. Daha önce açıkladığımız beşeri eylemler olarak belirlediğimiz PLANLAMA VE SANAT ortak bir çevre tanımında birleşseler bile, sanatın özgün içeriği, yeniden, başka bir düzeyde, yeni bir çevre tanımı için bir işlev yükümlenecektir. Kaldı ki çevrenin en ussal kullanımı ve ilişkilerin en ideal bir düzene ulaştırılabileceği varsayımına dayalı olarak bireylere sağlanabilecek en açık ve özgür zaman ve olanak kullanımı yeni bir insan ve toplum düzeyi oluşturacağından, sanatın üstleneceği görev belki de, ilkel çağda olduğu gibi yeni çevreye uyum gibi değişik ölçekte ancak daha üstün bir düzeyde bir arayış olacaktır. Bu ise, yarın için bir arayış içindeki sanatlara, ideolojik bir içerik kazandırarak; geleceğin çevresi için yalnız doğal, üretimsel ya da toplumsal değil, hepsini içeren, çevreselci bir içerik kazanması gerektiğini ortaya koyuyor.

Dip Notları-Kaynakça

- 1- E. FISCHER, A.HAUSER sanatın gerekliliği
- 2- SOMER GÖREL Mimarlık-Çevre düzenleme eğitim 1970/12
- 3- G.POLITZER Felsefenin Temel İlkeleri - Sol Yayınları
- 4- MAX NICHOLSON Environmental Revolution - Pelican book.
- 5- SOMER GÖREL Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı - O.D.T.Ö. mim. fak. Yayını, Hacettepe Basımevi
- 6- Sümer Gürel a.g.e.
- 7- Sümer Gürel a.g.e.
- 8- Sümer Gürel a.g.e.
- 9- M.ÇUBUK, Ö.KOÇOKERMAN, H.KARABEY, Ö.SEYMEN - Bir Çevre Laboratuvarına doğru. Bildiri O.D.T.Ö. 1977
- 10- A.HOULOT Tourisme et Environment- la recherche d'un équilibre - marabout monde moderne
- 11- F.ENGELS Ludwig Feurebach Kısım 4'ten Maurice Cornforth eserinden naklen (İlhan Tekeli çeşitli sistem yaklaşımları ve bunların iç ilişkileri üzerine adlı notlardan) Şubat 71 S:31
- 12- M.ÇUBUK, Ö.KOÇOKERMAN, H.KARABEY, Ö.SEYMEN a.g.k.
- 13- İLHAN TEKELİ a.g.k.
- 14- AFİFE BATUR Sanayi Yapıları Mim. 1970/6
- 15- MAX NICHOLSON a.g.e.
- 16- G.Politzer a.g.e.
- 17- G.Politzer a.g.e.
- 18- OSKAR LANGE Ekonomi Politik - May Yayınları
- 19- OSKAR LANGE a.g.e.
1896'da ilk defa bu deyim "Del Materializmo storico" adlı incelemede Antonio Labrida tarafından bilim diline sokulmuştur.
- 20- OSKAR LANGE a.g.e. (Krzywicki tarafından ilk defa kullanılmıştır)
- 21- OSKAR LANGE a.g.e.
- 22- M.ÇUBUK, H.KARABEY, Ö.SEYMEN Çevre Olgusu ve Çevre Düzenleme üzerine bir Araştırma - D.G.S.A. Şehircilik Kürsüsü 1977 (Basılmamış)
- 23- H.READ Art and Society
- 24- WILLIAM H. ITTELSON 1973 Environment and Cognition-Seminar Press New York - London
- 25- H.LEFEBVRE - Le droit à la ville - Espace et ideologie
- 26- Urbanisme no:138/1973 documents d'urbanisme crise de l'environnement et urbanisme - Reine Vogel s. 65-66-67-68
- 27- E.FISCHER a.g.e.
- 28- M.ÇUBUK - Bir Bölge Halkının Gereksinimleri ile Bölge Yokasyonu Arasında Bir Denge Kurmaya Doğru. (Boğaziçi mekânının düzenlenmesinde bazı ilkeler) İ.T.Ö. Mimarlık Fakültesi 1971
- 29- E.FISCHER a.g.e.
- 30- HERBERT READ a.g.e.